

Світлана Кравченко **Українські автори часопису “Biuletyn Polsko-Ukraiński” (Варшава 1932-38 рр.)** // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства / відп. ред. М. М. Романюк ; НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника, НДІ пресознавства. — Львів, 2011. — Вип. 1(19). — С. 471-480.

У статті розглядаються ключові постаті українських публіцистів, представлені на шпальтах польського тижневика “Biuletyn Polsko-Ukraiński”, та жанрово-тематичний спектр їх публікацій.

В статье рассматриваются ключевые фигуры украинских публицистов, представленные на страницах польского еженедельника “Biuletyn Polsko-Ukraiński”, и жанрово-тематический спектр их публикаций.

The article is about main figures of Ukrainian publicists, which were on pages of weekly paper “Biuletyn Polsko-Ukraiński” and genre-themes spectrum their publications.

“Biuletyn Polsko-Ukraiński” був заснований у Варшаві Польсько-українським товариством у 1932 році як місячник. Перші кроки редакції показали актуальність і затребуваність піднятих у виданні суспільних проблем. Уже через півроку часопис став тижневиком і в такій періодичності виходив до 1938 року.

Бюлетень задумувався як площа, в якій відбуватиметься обмін думками між поляками та українцями стосовно болючих проблем співіснування двох народів у межах однієї держави. Колектив видання ставив за мету вплив на громадську думку і покращення польсько-українських відносин, тому постійно надавав слово представникам української громади. “Українці, співробітники видання, могли писати на його сторінках не тільки те, що хотіли, але і як хотіли. Тоді промовляли до польської громади неодноразово дуже жорстко і з певною зверхністю... Редакція зробила дуже мудро, ніколи не обмежуючи їх свободи...”, – зазначав один із активних авторів часопису Станіслав Лось [1, 5].

Імена відомих українських публіцистів, вчених і письменників, які у той час перебували на еміграції чи проживали на землях західної України, постійно присутні на шпальтах часопису. Український авторський склад був досить чисельним і презентабельним: І. Кедрин, М. Кордуба, М. Ковалевський, А. Крижанівський, І. Липовецький, Ю. Науменко, Б. Лепкий, Є. Маланюк, П. Ковжун, Р. Смаль-Стоцький, В. Біднов, П. Зайцев, Д. Доро-

шенко, В. Дорошенко, Л. Луців, В. Юрченко, Б. Ольхівський, М. Андрусак, О. Доценко, Ю. Дригинич, С. Баран, О. Бочковський та ін.

Статистичну першість за кількістю публікацій посідає Іван Кедрин (1896–1995), ім'я якого з'являється в кожному річнику від 1932 до 1938 рр. більше, як чотири десятки разів. Відомий український журналіст і політичний діяч мав авторитет і повагу серед польської інтелігенції міжвоєнного часу. Із ним часто полемізували і не погоджувалися, але на його думку завжди зважали. На шпальтах бюлетеня з І. Кедрином дискутував сам редактор В. Бончковський довкола подій 1918–1920 років, щодо оцінок польської національної політики, з приводу позицій українських політичних представництв у Другій Речі Посполитій, стосовно діяльності ОУН та ін.

За весь період журналіст опублікував на сторінках видання більше сорока текстів різних жанрів від аналітичних статей до відповідей і рецензій переважно у відділі “Політика, справи релігійні, суспільні та економічні”, деякі у рубриці “Рецензії та полеміки” та “Інформаційному відділі”.

Недавні історичні події 1914–1921 рр. були предметом особливої уваги й ретельного аналізу публіциста. І. Кедрин розглядав їх перебіг, укладені політичні союзи, підписані угоди та їх наслідки для України. У статтях “Istota traktatu ryskiego”, “Polemika o traktacie rzskim i jej wyniki”, “Brześć-Ryga-Paryż”, “Bitwa pod Warszawą nie jest skończona...” йшлося про роль польсько-українського союзу в боротьбі з більшовиками, про здобутки й прорахунки української визвольної боротьби, про наслідки підписання Ризького договору для українців. Зіставляючи зміст трьох укладених у ті роки угод – брестської, ризької та паризької, – журналіст виділяв їх спільні риси й відмінності, відзначав факт ігнорування України як самостійного політичного суб'єкта [2, 112].

Велике історичне значення битви під Варшавою підкреслював І. Кедрин у статті “ Bitwa pod Warszawą nie jest skończona ...”, вбачав його в тому, що поляки та українці билися з більшовиками разом і вперше зупинили західний наступ більшовизму [3, 334]. Про негативні наслідки Ризької угоди

для українців, про невиконання польською стороною всіх своїх зобов'язань, узятих перед міжнародною спільнотою, писав у статтях “Istota traktatu ryskiego” та “Polemika o traktacie rzkim i jej wyniki” [4, 2-3].

Численні публікації журналіста присвячені проблемі польсько-українського співжиття в II Речі Посполитій. Виступи І. Кедрин висвітлювали перед польською аудиторією позицію української громади. Автор відстоював інтереси українців, пояснював і аргументував не тільки власну думку, але прагнув розкрити проблеми всього українського населення тодішньої Польщі. Різні аспекти поточного життя віддзеркалені в його публікаціях “Lęk przed powtórzeniem historji”, “Dwie ankiety”, “Splendid Isolation”, “Plast” та ін. Про психологічні аспекти проблеми співіснування поляків і українців у межах однієї держави писав у статті “Dwa grzechy ukraińskie” (1933 № 9–10) [5, 2-3]. Кедрин дав реальну оцінку тій політичній силі, яка прийшла до влади в Німеччині, вказував на аспекти німецької політики, які збігалися з національними інтересами українців. Розглядаючи трикутник Польща – Україна – Німеччина, журналіст зазначав спільні інтереси сторін та їх розбіжності.

Про становище православної церкви в Польщі, одну із „Lęk przed powtórzeniem historji” (1933 № 14). Проблема розглядалася в культурологічному, політичному, психологічному аспектах.

І. Кедрин критикував напрямки тодішньої польської внутрішньої політики. “Усунуто українців із державного апарату і самоврядування, ліквідовано спільний Крайовий Відділ, закрито українські кафедри у львівському університеті, викреслено усі державні субвенції для українських інституцій, щоб відділити польську державу від українського мешканця і відкинути того останнього від держави якнайрадикальніше – омріяну і жадану землю віддано шляхом «аграрної реформи» – на колонізацію і польське осадництво. Коли український громадянин відійшов і замкнувся в собі – забили тривогу і почали роздумувати над способами його повернення. Але не через відновлення спільної праці, спільних способів співжиття і

відповідальності за долю краю, а шляхом механічного примусу. Так постав геніальний план утравкізації школи, народилася чудова теорія регіоналізму, а з тих планів та теорій виникла практика – нищення позитивних культурних і господарських українських цінностей! По сьогоднішній день це називається «організацією польсько-українського співіснування», – писав у статті “Splendid Isolation” [7, 3-4].

Роль жінок у житті українського суспільства розглядав у статті “Ukraiński ruch kobiecy” (1934, № 26), у виступі під назвою “Pro domo sua” підтверджував свою вірність ідеї, яку “захищає Кедрин як українець, а «Biuletyn Polsko-Ukraiński» і «Polityka» як польські видання” [8, 71].

Виступи Миколи Ковалевського на шпальтах бюлетеня також торкалися найгостріших політичних проблем: аналізував політичну ситуацію в радянській Україні – “Kilka uwag o sowieckiej polityce narodowościowej na Ukrainie” (1932, № 1), “Nowy okres walki narodowościowej w USSR” (1932, № 2), “Sytuacja w ZSSR” (1933, № 6), “Ponowny wzrost opozycji ukraińskiej w partii komunistycznej i nowe represje” (1938, № 22 (261)), “Wzrost opozycji ukraińskiej w Sowietach” (1938, № 23 (262)), розглядав засади політичної системи більшовицької держави – централізм комуністичної доктрини, планову організацію економічного й громадського життя, показував спорідненість більшовицької Росії із колишньою Російською імперією – “російський комунізм перейняв місію об’єднання російської імперії у новій формі і під новими гаслами” [9, 27]. М. Ковалевський обґрунтував несумісність українських національних інтересів із пануючою радянською ідеологією, розглянув усі історичні етапи і форми визвольної боротьби українців від подій 1918–1923 рр. до опозиції українських комуністів Шумського та Максимовича, виступів М. Хвильового й інших письменників у 30-ті роки. Крім ідеологічної та політичної спадкоємності, публіцист констатував тяглість культурної традиції. Неодноразово висвітлював питання польсько-українських взаємин та їх перспектив – “W pierwszej rocznicy”, “Konsepcja «frontu ludowego» i zagadnienie ukraińskie” (1936) й ін.

Становище радянської України в тодішньому СРСР, нищення української культури в усіх її проявах розглядав В. Юрченко у статтях “Dlaczego milczy Ukraina”, “Wielkanoc w Sowietach”, “Ukrainizacja czy rusyfikacja” (1935).

Негативні наслідки польської національної політики щодо українців, вплив стереотипів масового світогляду на міжнаціональні відносини критикував професор Варшавського університету, український історик, дійсний член НТШ Мирон Кордуба у публікаціях “W sprawie uniwersytetu ukraińskiego we Lwowie” (1933, № 4), “Element prowokacji w stosunkach polsko-ukraińskich” (1933, № 22), “Dlaczego Rusiny, a nie Ukraińcy?” (1937, № 1).

В обговоренні різних аспектів польсько-українських відносин на сторінках тижневика впродовж 30-х років брав участь Андрій Крижанівський. На особливу увагу заслуговує цикл виступів письменника в 1933 р. під назвою “W kole zaszarowaniem” (1933, № 6, 9, 11, 13, 14), де розглянув польську рецепцію української історії у творах Г. Сенкевича, вплив його художньої інтерпретації подій минулого на масову свідомість поляків. Звинувачував Сенкевича у фальшуванні історії, розмірковував над культурологічними аспектами цієї проблеми.

Сторінки недавньої української історії, зумовленість української проблеми в Польщі різними епізодами недалеких у часі історичних подій висвітлював у своїх виступах Ю. Науменко – “Kruty i Bazar” (1933, № 3), “Cerkiew prawosławna w Polsce a Ukraińcy” (1933, № 26), “Ukraińskie formowanie wojskowe w okresie Pierwszej Wojny Światowej (1914–1918)” (1934, № 2), “Rola armji ukraińskiej w kampanji polsko-rosyjskiej 1920 r.” (1935, № 20), “Ukraińska tradycja wojskowa” (1937), “Na Ukrainie przed 20-tu laty” (1938) й ін.

Економічний блок українського питання на сторінках часопису представляли публікації Яна Липовецького, яких за період виходу бюлетеня було більше тридцяти. Ймовірно ім'я Ян Липовецький є польським

відповідником Івана Липовецького, оскільки немає жодної інформації про існування в 30-ті роки такого польського публіциста, як Ян Липовецький. Натомість відомо, що Іван Липовецький, командир кінної сотні, перебував у таборі інтернованих в Александрові Куявському. Пізніше був редактором студентського часопису «На чужині», який виходив у Варшаві в середині 20-х років.

Дослідниця «таборової» періодики Наталія Сидоренко у своїй книзі «Задротяне життя» українських часописів на чужині (1919-1924)» подає біографічну довідку, в якій зазначає, що «Липовецький Іван (крипт.: Л-й) – громадський діяч і журналіст (1897-1975) народився у місті Рівне». Закінчив комерційну школу і був призваний на фронт першої світової, потім став командиром кінної сотні українських січових козаків. В уряді Скоропадського працював у Міністерстві торгівлі і промисловості. Брав участь у виданні тижневика «Селянська думка» (1919). У 1920-21 рр. видавав журнал «Український стрілець». У час інтернування перебував в Александрові Куявському та Щипйорно, редагував газету «Нове життя», часопис «Зірниця». 1922 року видав брошуру «Хата стрільця» і вступив до Вищої торговельної школи у Варшаві, був секретарем управи Союзу українських студентів у Польщі. Видавав і редагував студентський часопис «На чужині», друкувався у «Нашій бесіді». Згодом працював у Головному статистичному управлінні Польщі, пізніше очолював відділ зовнішньої торгівлі. Був постійним кореспондентом паризького тижневика «Тризуб» і представником бібліотеки імені С.Петлюри. Вів діяльність в академічній корпорації «Запоріжжя» і молодіжній секції клубу «Прометей». Належав до Об'єднання українських націоналістів-державників. Дописував до українських і польських видань [10, 73].

Ім'я Івана Липовецького з'являється на шпальтах тижневика у 1933 році. Тематика його виступів оберталася довкола економічного розвитку тодішньої радянської України. Це були публікації «Wymowa cyfr» (1933, № 19-20), «Dla kogo pracuje Dniepr» (1933, № 27), «Walka o chleb» (1933, № 32-

33). Спираючись на ретельний економічний аналіз різних галузей виробництва радянської України, автор доводив, що Україна живить весь радянський економічний організм і є його фундаментом, що Росія нищівно висмоктує потенціал України для зміцнення свого імперського режиму. Цю думку розвивав у публікаціях на сторінках наступних річників видання. У його виступах економічні студії перехрещувалися із актуальними політичними проблемами життя українців у «советах» і в Польщі – «Na ruinach ukraińskiej godowli» (1934 № 34), «Na marginesie wyborów do Sowietów» (1934 № 50), «O spółdzielczości w USSR» (1935 № 45), «Jaką rzeczywistość kryje pozorny błogostan» (1936 № 26), «Stachanowski młot i etatowe kowadło» (1937 № 37), «Na wschodzie bez zmian» (1938 № 35) та багато інших.

Упродовж 1935–1938 років на сторінках бюлетеня друкував свою розвідку “Ukraina w dobie nowoczesnej” Олександр Доценко, підполковник армії УНР, ад’ютант головного отамана, військовий діяч та історик. У ній автор представив політичну і культурну історію України ХХ століття, матеріальні й духовні здобутки народу, його провідних діячів.

Різні етапи спільної історії двох сусідніх народів розглянули Р. Смаль-Стоцький у виступі “Ukraińcy pod Wiedniem” (1933 № 10), М. Андрусак у публікаціях “Zarys historii moskalofilstwa wśród Ukraińców galickich” (1933 № 34–35), “U źródeł ukraińskiego odrodzenia narodowego”, “Ukraiński ruch narodowy i konspiracja polska w Galicji w latach 30-ych i 40-ych XIX wieku” (1936) та ін.

У 1935-38 роках активно публікувався на сторінках тижневика “Biuletyn Polsko-Ukraiński” український журналіст і публіцист Микола Троцький, підписуючи тексти псевдонімом М.Данько. Його публіцистичні виступи торкалися перехресних точок і гострих кутів польсько-української історії, часто розглядаючи їх крізь проекцію інтересів третьої потужної сторони – Москви. Це статті «Ukraina, Polska i Moskwa», «Zadanie polityczne porozumienia ukraińsko-polskiego» (1935), «Zadanie polsko-ukraińskie w

Europie», «Natarcie moskiewskie i obrona polsko-ukraińska» (1936), «Narody obce w ZSSR i potrójne porozumienie przeciwko komunizmowi» (1937), «Realizm i prometeizm», «Egzamin prometeizmu», «Sprawa ukraińska i akcja moskiewska» (1938) та ін.

Переважно у відділі «Історія, література і мистецтво» друкував свої розвідки, присвячені духовній культурі українців та розвитку мистецтва, Борис Ольхівський. Він належав до літературної групи творчої української молоді «Танк», яка виникла у Варшаві і гуртувалася в 30-ті роки довкола часопису «Ми». Борис Ольхівський був одним із редакторів літературного журналу, а також друкував там свої рецензії і публіцистичні тексти. На шпальтах бюлетеня виступив із історичними розвідками “Katedra św. Zofji w Kijowie”, “Biskup Józef Wereszczyński” (1935), „Lenin o Ukrainie” (1936) та ін. і літературно-критичною працею «Do interpretacji poematu Szewczenki „Slipyj”» (1936). Також друкувався у рубриці «Рецензії і полеміки».

З 1933 по 1935 роки Павло Ковжун, відомий український графік та мистецтвознавець, презентував на сторінках тижневика “Biuletyn Polsko-Ukraiński” цикл портретів українських митців - художників і скульпторів: “Олександр Архипенко” (1933 № 28), “Олекса Грищенко” (1933 № 31), „Михайло Бойчук” (1934 № 1), „Олександр Мурашко” (1934 № 4), „Петро Холодний старший” (1934 № 14), “Микола Самокиш” (1934 № 25), “Федір Ємець” (1935 № 15) та ін. Свій аналіз творчості кожного ілюстрував численними репродукціями картин і фотографіями скульптур, надавав коротку біографічну довідку та розповідав про презентовані ними мистецькі школи.

Український історик і публіцист Василь Біднов у 1933 році надрукував розвідку “Українське історико-філологічне товариство у Празі”, а в 1935 році після смерті вченого часопис присвятив йому моноstudію “Відомий професор Василь Біднов” (1935 № 14).

Яскраві постаті української історії та культури були презентовані польській аудиторії у численних жанрах: інтерв'ю (В. Бончковського із

головою наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові Володимиром Левицьким у 1933 році у № 7), портрет («Михайло Грушевський» - 1933 № 21 та ін.), некролог («Микола Садовський» - 1932 № 4 та ін.) та багато інших.

Одним із найактивніших співробітників видання з-поміж представників української інтелігенції у Польщі був Євген Маланюк. Не враховуючи польських перекладів поезії митця та анонімних публікації, його публіцистичні виступи на сторінках бюлетеня, які були підписані автентичним ім'ям, псевдонімами та криптонімами кількісно складають більше шістдесяти. Спостерігається певна закономірність: поезії були підписані справжнім іменем письменника, літературна критика – псевдонімом *Едвард Карк* або криптонімами *Е. К.* чи *К.*, тексти на суспільно-політичну тематику – переважно псевдонімом *Якуб Стоян* або криптонімами *J. St.*, *J. S.*, *S.*, в інших часописах зустрічаються криптоніми *Е. М.*, *М. М.* [11, 252].

Є. Маланюк виступав практично в усіх відділах, особливо активно – у відділах “Історія, література і мистецтво” та “Рецензії та полеміки”, часто готував інформаційні й бібліографічні огляди.

Літературному процесові присвятив свої роздуми в циклах “На літературні теми” та “Із царини літератури”. Є. Маланюк знайомив поляків із життям і творчістю П. Тичини, М. Рильського, Б. Антоненка-Давидовича, Миколи Хвильового, І. Франка, Лесі Українки в літературних портретах, замітках, повідомленнях, ювілейних статтях і рецензіях.

Міркування історіософського характеру друкував у циклі “На культурно-історичні теми”. У відділі “Політика, релігійні справи, суспільні та економічні” Є. Маланюк виступав, дискутував, обговорював актуальні суспільні проблеми, доводив відмінність російської та української культури, яка виявляється у формах власності, господарювання, давніх традиціях двох народів. Письменник представляв український погляд на стан української

проблеми в Польщі та розглядав різні шляхи налагодження польсько-українських взаємин.

Численні рецензії та відгуки на нові книжкові видання, на появу нових часописів, на публікації в різних періодичних виданнях, полеміки із публіцистами належали також перу митця. Маланюк поділяв погляди польських прометеїстів, не приховував свого захоплення ними. Його виступи на історіософські, суспільні, культурно-мистецькі теми та оглядові й бібліографічні тексти незалежно від їх змісту віддзеркалювали світогляд митця, його ідеологію та високу мораль і культуру. Про що б він не писав, на першому місці завжди були національні інтереси. Співпраця Євгена Маланюка із колективом тижневика “*Biuletyn Polsko-Ukraiński*” більш детально висвітлена у статті, надрукованій у 2009 році [12, 596-610].

У тижневику «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» виступали відомі українські політики, журналісти, вчені, письменники, художники, представники української еміграції. Вони мали можливість висвітлити всі аспекти української історії й сучасного життя українців, як на території радянської України, так і на тих землях, де жили різні великі й нечисленні українські громади. Тематична та ідейна необмеженість давала можливість відкрити багату культурну історію України, невідому пересічному полякові, висловити українцям власний погляд на проблему польсько-українських відносин, на польську політику щодо українців, відкрито критикувати, заперечувати, полемізувати. У тій політичній ситуації надзвичайно важливим був психологічний аспект – сторони мали принаймні спершу почути одна одну, для того, щоб усвідомити глибину проблеми, а тоді шукати шляхів її вирішення. Редакція бюлетеня зробила все від неї залежне для вільного обміну думками, для творення позитивного польсько-українського дискурсу.

Саме почути свого опонента, усвідомити суть його позиції, побачити й зрозуміти його аргументи – це перший етап на шляху до порозуміння і міжнаціонального діалогу. У цьому сенсі заслуга часопису «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» була величезною, бо першим своїм завданням вбачав

інформування польського суспільства про правдиву українську історію та культуру, про здобутки у сфері духовності й красного письменства, про українських митців світового масштабу. Публікації тижневика розкривали самотність, велич і трагізм української історії, підкреслювали величезне багатство української культури.

Література:

1. Łoś Stanisław Ukraińcy na łamach Biuletynu Polsko-Ukraińskiego / S. Łoś // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1933. – № 24 – S. 5.
2. Kedryn I. Breść-Ryga-Paryż / I. Kedryn // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1936. – № 12. – S. 112.
3. Kedryn I. Bitwa pod Warszawą nie jest skończona... / I. Kedryn // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1936. – № 33. – S. 334.
4. Kedryn I. Polemika o traktacie ryskim i jej wyniki / I. Kedryn // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1933. – № 8. – S. 2–3.
5. Kedryn I. Dwa grzechy ukraińskie / I. Kedryn // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1933. – № 9. – S. 2–3.
6. Kedryn I. Lęk przed powtórzeniem historii / I. Kedryn // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1933. – № 14. – S. 4.
7. Kedryn I. Splendid Isolation / I. Kedryn // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1933. – № 18. – S. 3–4.
8. Kedryn I. Pro domo sua / I. Kedryn // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1938. – № 7 (246). – S. 71.
9. Kowalewski M. Nowy okres walki narodowościowej w U.S.S.R. / Mikołaj Kowalewski // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1932. – № 2. – S. 27.
10. Сидоренко Н. М. «Задротяне життя» українських часописів на чужині (1919-1924) : монографія / Н. Сидоренко. – К., 2000. – 88 с.
11. Куценко Л. Dominus Маланюк: тло і постать : монографія / Л. Куценко. 2-ге вид., допов. – К. : Просвіта, 2002. – 365 с.
12. Кравченко С. Євген Маланюк на шпальтах польського часопису «Biuletyn Polsko-Ukraiński» (Варшава 1932-1938) / С. І. Кравченко // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики НАНУ. – Львів, 2009. – Вип. 1 (17). – С. 596–610.